
РОЗДІЛ VII. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.62>

МИТНІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ

Атаманчук Н.І.,

доктор юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

відділу дослідження проблем правотворчості

та адаптації законодавства України до права ЄС

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз

Національної академії наук України

ORCID: 0000-0002-3893-084X

e-mail: noicom@ukr.net

Атаманчук Н.І. Митні органи як суб'єкти адміністрування митних платежів: сучасний стан та перспективи подальшого реформування

Статтю присвячено вивченню особливостей правового регулювання митних органів в Україні в умовах сьогодення. Установлено, що до системи митних органів належить центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, митниці та митні пости. Наголошено, що на митні органи покладається безпосереднє здійснення митної справи, а основним призначенням митних органів є створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України. Констатовано, що важливим аспектом діяльності митних органів є адміністрування митних платежів, що є важливою складовою наповнення державного бюджету України, а також засобом регулювання зовнішньо-економічних відносин та захисту національного товаровиробника.

Автором проаналізовано прийнятий Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» № 3977-IX, що спрямований на удосконалення правових засад проходження служби в митних органах. Здійснено аналіз проекту Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо оцінки ефективності та результативності діяльності митних органів» № 12360 від 25 грудня 2024 року метою якого є запровадження процедури оцінки ефективності та результативності діяльності митних органів задля отримання інформації стосовно досягнення цілей державної митної політики, підвищення ефективності та результативності діяльності митних органів, оптимізації процесів прийняття управлінських рішень, покращення процедур митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, а також удосконалення системи та структури митних органів.

У статті розглянуті сучасні проблеми, які впливають на регулювання митних платежів в Україні. Автором наголошено на необхідності подальшого реформування митного законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються в державі, а також запровадженого воєнного стану в Україні. У статті обґрунтовано необхідність подальшого удосконалення діяльності митних органів, а також реформування митної політики та митного адміністрування в Україні.

Ключові слова: митні органи, митні платежі, митне законодавство, податкове законодавство, адміністрування митних платежів, митна політика, суб'єкт адміністрування митних платежів

Atamanchuk N.I. Customs authorities as subjects of customs payments administration: current state and prospects for further reform.

The article is devoted to the study of the features of legal regulation of the activities of customs authorities in Ukraine in modern conditions. It is established that the system of customs authorities includes the central executive body that implements the state customs policy, customs offices and customs posts. It is emphasized that the customs authorities are entrusted with the direct implementation

of customs affairs, and the main purpose of customs authorities is to create favorable conditions for the development of foreign economic activity, ensure public safety, and protect the customs interests of Ukraine. It is noted that an important aspect of the activities of customs authorities is the administration of customs payments, which is an important component of filling the state budget of Ukraine, as well as a means of regulating foreign economic relations and protecting the national commodity producer.

The author analyzed the adopted Law of Ukraine "On Amendments to the Customs Code of Ukraine Regarding the Establishment of Peculiarities of Service in Customs Bodies and Conducting Certification of Officials of Customs Bodies" № 3977-IX, which is aimed at improving the legal foundations of service in customs bodies. The draft Law of Ukraine "On Amendments to the Customs Code of Ukraine Regarding the Assessment of the Efficiency and Effectiveness of the Activities of Customs Bodies" dated 12/25/2024 № 12360 was analyzed, the purpose of which is to introduce a procedure for assessing the efficiency and effectiveness of the activities of customs bodies in order to obtain information on the achievement of the goals of the state customs policy, increase the efficiency and effectiveness of the activities of customs bodies, optimize the processes of making managerial decisions, improve the procedures for customs control and customs clearance of goods moving across the customs border of Ukraine, as well as improve the system and structure of customs bodies. The article considers current problems affecting the regulation of customs payments in Ukraine. The author emphasizes the need for further reform of the customs legislation of Ukraine in the context of the European integration processes taking place in the country, as well as the martial law introduced in Ukraine. The article substantiates the need for further improvement of the activities of customs authorities, as well as reform of customs policy and customs administration in Ukraine.

Key words: customs authorities, customs payments, customs legislation, tax legislation, customs payments administration, customs policy, subject of customs payments administration.

Постановка проблеми. Слушним є твердження С. Герчаківського про те, що митне адміністрування є однією з найважливіших ознак держави та необхідною умовою її існування, адже винятково за рахунок податків і зборів створюється більша частина грошових фондів, необхідних для функціонування держави [1, с. 3]. За даними Державної митної служби України у листопаді 2024 року до державного бюджету надійшов 51,3 млрд грн митних платежів, що на 12,1 млрд грн перевищує показник аналогічного періоду минулого року [2]. Митні платежі є не лише важливою складовою наповнення державного бюджету нашої країни, а також засобом регулювання економіки та захисту національного товаровиробника, зовнішньо-економічних відносин в цілому. При цьому, адміністрування митних платежів є важливим аспектом діяльності саме митних органів, від ефективності та успішності виконання яких своїх завдань залежать економічний розвиток нашої держави, стан захищеності національних інтересів України та безпеки держави. Так, у Національній стратегії доходів до 2030 року зазначається, що «у сучасних умовах євроінтеграційного вибору України, який безумовно пов'язаний із системними перетвореннями в усіх сферах державного управління є необхідність переосмислення засад та шляхів діяльності Держмитслужби, яка є невід'ємною складовою органів державної влади України, що забезпечує стан економічної та безпечної стабільності в країні» [3, с. 109].

Стан опрацювання проблематики. Теоретичні та практичні аспекти діяльності митних органів досліджували такі науковці, як: А. Бабюк [4]; Л. Дорофеева [5; 6]; Т. Корнева [6]; С. Зозуля [7]; Д. Іванова, В. Тищенко [8]; В. Кадала, О. Гузенко [9]; В. Комзюк [10]; С. Коробенко [11]; А. Маслова [12]; І. Мохнар [13]; Л. Прокіпчук [14]; В. Руденко [15]; В. Шокало [16]; О. Юринець [17]; Я. Янушевич [18] та інші. Не зменшуючи вагомості наукових напрацювань учених, зауважимо, що окремі питання митних органів як суб'єктів адміністрування митних платежів в Україні потребують подальшого дослідження.

Тому **метою** статті є вивчення особливостей правового регулювання митних органів як суб'єктів адміністрування митних платежів на сучасному етапі, а також перспективи подальшого реформування митного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Митні органи належать до кола органів виконавчої влади. Являючи собою окрему підсистему в межах єдиної системи органів виконавчої влади, митні органи займають в ній своєрідне місце, що підтверджено їх спеціальним статусом. Особливість місця митних органів у системі органів виконавчої влади визначається, насамперед, метою створення, функціонування та характером виконуваних завдань і функцій. Саме це й обумовлює специфіку виконавчої діяльності митних органів, аналогів якої в державі немає [19, с. 52].

Так, відповідно до ст. 543 Митного кодексу України (далі – МК України) на митні органи покладается безпосереднє здійснення митної справи [20, ст. 543]. Основним призначенням митних органів, згідно ст. 544 МК України, є створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної

діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України [20, ст. 544]. Окрім того, вказаною статтею визначається і перелік основних завдань, що покладені на митні органи.

До системи митних органів, відповідно п. 34-¹ ч. 1 ст. 4 МК України, належить центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, митниці та митні пости [20].

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику (далі – Держмитслужба), спрямовує, координує та контролює діяльність митниць, здійснює інші повноваження, передбачені МК України та іншими законами України, в межах своїх повноважень видає накази, організує та контролює їх виконання [20, ст. 545]. Правовий статус Держмитслужби, її завдання, повноваження, структура визначається МК України, Положенням про Державну митну службу України [21] та іншими нормативними документами.

Відповідно ст. 546 МК України, митниця є митним органом, який у зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на митні органи. Митниця є територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, має окремий баланс, рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, печатку та бланк із зображенням Державного Герба України та із своїм найменуванням і діє відповідно до Конституції України, МК України, інших нормативно-правових актів та на підставі положення, яке затверджується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику [20, ст. 546]. Зокрема, наказом Держмитслужби від 29 жовтня 2020 року № 489 затверджено положення про територіальні органи Держмитслужби [22].

Як змістовний елемент інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні, розглядає митниці Я. Янушевич [18, с. 81], враховуючи їх специфічний статус у податковій сфері та завдання, є контролюючими органами в частині забезпечення дотримання законодавства України з питань митної справи та оподаткування митом.

Митний пост є митним органом, який входить до складу митниці як структурний підрозділ і в зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на митні органи. Зони діяльності митних постів визначаються положеннями про ці пости. Положення про митні пости затверджуються керівниками відповідних митниць за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику [20, ст. 547].

Як слушно зазначає В. Комзюк, митні органи є частиною системи державного управління, при цьому вони мають специфічні риси і особливості, зумовлені завданнями і функціями, які вони виконують. Характерними ознаками митних органів, на думку вченого є: 1) є юридичними особами публічного права; 2) виконують виконавчо-розпорядчу діяльність; 3) утворюються, реорганізуються і ліквідовуються у встановленому законом порядку; 4) їх діяльність пов'язана із переміщенням через державний кордон товарів, транспортних засобів та ін.; 5) наділені визначеною для них законами компетенцією в галузі митної справи; 6) мають правоохоронну спрямованість [10, с. 19].

Зауважимо, що серед заходів з реформування митної політики та митного адміністрування, є три ключові реформи, від успішного та повного виконання яких залежить можливість досягнення стратегічних цілей, передбачених Національною стратегією доходів до 2030 року: посилення антикорупційних заходів та підвищення довіри до митних органів в частині дотримання режиму, законності та правопорядку в зонах митного контролю, визначення додаткових умов проходження державної служби та наділення підрозділів внутрішньої безпеки Держмитслужби можливістю застосування ОРД для викриття випадків залучення посадових осіб Держмитслужби до протиправної діяльності та сприяння порушенням митного законодавства; завершення гармонізації митного законодавства України із законодавством ЄС; побудова сучасних, гнучких, надійних, сервісно-орієнтованих інформаційно-комунікаційних систем, заміна та модернізація застарілих функціонуючих систем з урахуванням передових міжнародних практик, що базуються на законодавстві ЄС, оновлених положеннях МК України, орієнтованих на спрощення та гармонізацію митних процедур та сучасне технічне оснащення пунктів пропуску для оптимізації їх роботи (скануючі системи, системи інтелектуального відеоконтролю, вагові комплекси) [3, с. 109].

Цифровізацію як необхідну умову розвитку митних органів у сучасних умовах визначає В. Руденко. На думку вченого, цифрові інструменти дозволяють митним органам задовольняти різноманітні потреби, які уможливають швидкий обмін та обробку інформації, а також гарантують, що їх дизайн враховує фінансові ризики, запобігає уникненню та ухиленню від сплати податків, а також ефективно протидіє митному шахрайству [15, с. 243-244].

Д. Іванова та В. Тищенко наголошують на актуальності реформування митних органів та створенні «митниці майбутнього», ефективна діяльність якої забезпечуватиметься прозорою системою ризиків та пост-аудиту; роботою на основі системи e-Customs із застосування сучасних технологій; довірою підприємців до митних органів; високим рівнем налагодженої комунікації «митниця

– суб'єкт ЗЕД»; постійним удосконаленням на основі ухвалених стратегій розвитку митниці. Забезпечення процесу реформування митних органів має супроводжуватися розв'язанням актуальних проблем митниці із проектуванням на європейський досвід [8].

О. Юринець пріоритетними напрямками удосконалення митних процедур вважає: підвищення оперативності, прозорості та недискримінаційності реалізації митних процедур при експортно-імпорتنих операціях, зниження витратності митного оформлення продукції при експортно-імпорتنих операціях, абсолютна гармонізація положень вітчизняного митного законодавства із європейськими нормами, уніфікація митних процедур із європейськими митними практиками при експортно-імпорتنих операціях, зниження рівня бюрократичності митних процедур при експортно-імпорتنих операціях, оптимізування митних платежів при експортно-імпорتنих операціях тощо [17, с. 101].

Ключовими напрямками адміністрування митних платежів та розвитку митниці в Україні Л. Прокіпчук визначає як: формування сприятливого середовища для зростання товаро та пасажирообігу; боротьба з контрабандою та забезпечення зменшення обсягів ввезення неякісних товарів на митну територію України; налагодження системних комунікаційних взаємодій між державними митними органами і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; автоматизація процесів митного оформлення товарів, робіт і послуг з метою покращення системи надання митних послуг та адміністрування митних платежів [14].

На думку Л. Дорофеевої, реформування української митниці в умовах реалізації Угоди про Асоціацію з ЄС вимагає не ситуативних або політичних рішень, а виважених і науково обґрунтованих підходів. Науковець вважає доцільною розробку сучасної, розрахованої принаймні на 10 років Концепції реформування митних органів України [5, с. 12].

Основними напрямками подальших наукових досліджень на думку Л. Дорофеевої та Т. Корневої мають стати: формування концепції створення ефективної системи митних органів України із врахуванням міжнародних зобов'язань нашої країни та кращих практик діяльності європейських митних адміністрацій; зменшення впливу політичних еліт на організацію діяльності митної служби; пошук більш раціональних підходів до формування та використання кадрового потенціалу митних органів [6, с. 237].

С. Зозуля пропонує такі шляхи як: усунення колізій в митному законодавстві, запровадження міжнародної практики для митників, оснащення митниць надсучасним обладнанням, створення мобільного додатку для учасників ЗЕД, повна цифровізація документообігу, вдосконалення прозорості та публічності митних органів [7].

Пріоритетом в організації діяльності митних органів І. Мохнар вважає створення та вдосконалення інформаційно-програмних засобів і технологій, що забезпечують автоматизацію митних операцій та митного контролю. Використання сучасних інформаційних технологій, на думку науковця, дозволить ефективно вирішувати поставлені перед митними органами завдання, пов'язані із здійсненням митного адміністрування, посилити контроль над учасниками ЗЕД, значно прискорити процес здійснення митних операцій та митного контролю, що, у свою чергу, створює максимально сприятливі умови для переміщення товарів через митний кордон та збільшення зовнішньоторговельного обороту країни [13, с. 63].

Варто зазначити, що 17 жовтня 2024 року Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» № 3977-IX, що спрямований на удосконалення правових засад проходження служби в митних органах [23].

Окрім того, 25 грудня 2024 року у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо оцінки ефективності та результативності діяльності митних органів» № 12360 [24], метою якого є запровадження процедури оцінки ефективності та результативності діяльності митних органів задля отримання інформації стосовно досягнення цілей державної митної політики, підвищення ефективності та результативності діяльності митних органів, оптимізації процесів прийняття управлінських рішень, покращення процедур митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, а також удосконалення системи та структури митних органів. На думку авторів законопроекту, зазначене дозволить: 1) здійснити моніторинг та оцінку реформ в митній сфері; 2) визначити існуючі недоліки в діяльності митних органів та пріоритетні питання в митній сфері, які потребують першочергового вирішення; 3) забезпечити прийняття уповноваженими органами державної влади обґрунтованих управлінських рішень з митних питань, ефективність витрачання публічних ресурсів, а також підвищити якість державного управління в митній сфері [24]. Прийняття проекту Закону дасть змогу врегулювати питання моніторингу та оцінки ефективності діяльності митних органів, пов'язаної з виконанням завдань, покладених на них ст. 544 МК України, виявлення та усунення недоліків в діяльності митних органів.

Висновки. Економічний розвиток нашої держави, захищеність національних інтересів України та безпека суспільства напряду залежать від ефективності та успішності виконання митними органами, покладених на них завдань і функцій. Важливим аспектом діяльності митних органів є адміністрування митних платежів. Оскільки, митні платежі є важливою складовою наповнення державного бюджету нашої країни, а також засобом регулювання зовнішньо-економічних відносин та захисту національного товаровиробника. На сьогодні, зміни митного законодавства зумовлені необхідністю імплементації національного законодавства до норм та стандартів Європейського Союзу, а також вимогами запроваджененого воєнного стану в Україні. Актуальною залишається потреба подальшого удосконалення діяльності митних органів, а також реформування митної політики та митного адміністрування в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Герчаківський С.Д. Митне адміністрування: навч.-метод. посіб. Тернопіль : Вектор, 2020. 328 с.
2. У листопаді до державного бюджету спрямовано 51,3 млрд грн митних платежів. Офіційний вебсайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/u-listopadi-do-derzhavnogo-biudzhetu-spriamovano-513-mlrd-grn-mitnikh-platezhiv-1919>.
3. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.
4. Бабюк А.М. Нормативно-правова регламентація діяльності митних органів України в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Вип. 3 (50). С. 23–32.
5. Дорофеева Л.М. Проблеми реформування структури митних органів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 40 (2). С. 9–13.
6. Дорофеева Л.М., Корнева Т.В. Нові виклики для реформування митної служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 65. С. 233–237.
7. Зозуля С.О. Реалізація сервісної функції органів держави, які здійснюють державну митну політику: теоретико-правові та праксеологічні аспекти: автореферат дис. ... д. філософ: 081; Університет митної справи та фінансів. 2024.
8. Іванова Д.С., Тищенко В.Ф. Актуальність реформування діяльності митних органів України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29223>.
9. Кадала В.В., Гузенко О.П. Окремі аспекти законодавчих новацій в умовах воєнного стану: митні органи України. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 2. С. 71–79.
10. Комзюк В. Митні органи як суб'єкти адміністративного права. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. № 90. С. 17–19.
11. Коробенко С.В. Адміністративно-юрисдикційні провадження в діяльності митних органів: дис. на наук. ступ. к.ю.н. за спец. 12.00.07. Національний авіаційний університет. Київ, 2021. 224 с.
12. Маслово А.Б. Органи, що реалізують державну митну політику, як складова системи публічного адміністрування: організаційно-правові аспекти реформування: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 388 с.
13. Мохнар І. Підвищення якості митного адміністрування як напрям покращення фінансової безпеки держави. *Молодий вчений*. 2022. № 10 (110). С. 59–63.
14. Прокіпчук Л.І. Адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави: дис., 08.00.08. ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права», Західноукраїнський національний університет. Львів, 2020. 196 с.
15. Руденко В.В. Перспективи розвитку митних органів в умовах цифровізації. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 4-5 березня 2024 р.: Дніпро : ДДАЕУ, 2024. С. 242–244.
16. Шокало В.С. (2024). Правові аспекти процесів стандартизації та сертифікації митних органів в Україні. *Академічні візії*. № 37. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1534>.
17. Юринець О.В. Пріоритетні проблеми роботи митних органів України в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 3. С. 96–103.

18. Янушевич Я.В. Митниці державної митної служби України як суб'єкти публічної адміністрації, яких наділено владними повноваженнями у сфері оподаткування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. Том 2. С. 79–82.
19. Митне право: підручник / за заг. ред. О.П. Рябченко, Л.М. Дорофеевої. Луцьк: Вежа-Друк, 2024. 548 с.
20. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n2269>.
21. Положення про Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227. URL: <https://customs.gov.ua/polozhennia>.
22. Про затвердження положень про територіальні органи Держмитслужби: наказ Державної митної служби України від 29 жовтня 2020 року № 489. URL: <https://customs.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-teritorialni-organi-derzhmitsluzhbi-237>.
23. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів: Закон України від 17 вересня 2024 року № 3977-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3977-IX#Text>.
24. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо оцінки ефективності та результативності діяльності митних органів: проект Закону України від 25 грудня 2024 року № 12360. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/55500>.